

Glidande löner

Marknadsmekanismerna är i stor utsträckning satta ur spel på den svenska arbetsmarknaden. Det kan hävdas att lönen, sådan den bestäms i kollektivavtal, inte är ett marknadspris utan snarare, som den amerikanske ekonomen Reynolds uttrycker det, ett »administrerat» eller »lagstiftat» pris. Priserna på arbetsmarknaden skall i princip vara konstanta under längre perioder, och det överläts åt andra storheter i ekonomin att anpassa sig.

Samtidigt är det tydligt att »lagstiftarna», dvs. arbetsmarknadens organisationer, måste vara mer eller mindre beroende av förutsättningarna på den marknad som de skall administrera. Tillgång och efterfrågan på arbetskraft måste rimligen ha inflytande på lagstiftningsarbetet. Men det är utomordentligt svårt att avgöra i vilken utsträckning lönerna bestäms av »marknadsfaktorerna» och i vilken mån de »bestäms» av de avtalslutande parterna. Det är t.ex. en omtyckt sport att då och då säga till en fackföreningsman att hans organisation på lång sikt sannolikt inte haft något inflytande på den andel av nationalinkomsten som går till organisationens medlemmar. Fackföreningsmannen har arbetat, men har intet arbetsresultat att redovisa. Sådana påståenden brukar följas av livliga men ofta innehållslösa diskussioner.

Den som vill peta i denna härva av komplicerade problem kan ta t.ex. löneglidningen till utgångspunkt. Det är allmänt känt att löneglidningen — dvs. kortfattat uttryckt lönehöjningar utöver vad som bestäms i avtalen — är omfattande. Det beräknas att löneglidning svarat för nära hälften av den totala löneökningen för manliga industriarbetare under åren 1945—55. Vad beror löneglidningen på? Den som inspekterar diagrammet på denna sida kanske känner sig frestad till utropet att marknadsfaktorerna minsann inte låtit leka med sig. Lagstiftarna har lagstiftat, så gott det nu gick, men marknadsfaktorerna har bestämt utvecklingen. Löneglidningen är helt enkelt det marknadsmässiga inslaget i vår lönebildning.

Den uppfattningen kan lämpligen avstämmas mot tankegångarna i några nyligen publicerade utredningar: »Löneglidning», en rapport från en expertgrupp tillsatt av SAF och LO, och Bent Hansens och Gösta Rehns uppsats »On wage drift» i festskriften till Erik Lindahl.

SAF—LO-gruppen ägnar sig huvudsakligen åt att kartlägga och analysera de olika komponenterna i löneglidningsbegreppet. Rapporten är en tämligen teknisk produkt, som inte direkt anknyter till de problem som berörts ovan. Gruppen sorterar in löneglidningens komponenter under två huvudrubriker: strukturella och icke-strukturella. Med strukturella komponenter avses de ofta betydande förskjutningar som uppstår när arbetare flyttar t.ex. mellan företag med olika förtjänstläge. Gruppen anser dock att de icke-strukturella komponenterna har större betydelse för löneglidningen. Här åsyftas t.ex. de höjningar av tidlöner som kan företas oberoende av avtalet när klyftan mellan ackords- och tidlöner vidgas, samt den tydliga kvantitativt betydelsefulla löneglidning som uppstår när ackordssatserna förblir oförändrade trots rationaliseringar. Vidare tänker man i detta sammanhang på de stigande förtjänster som kan uppkomma genom ökad arbetstakt.

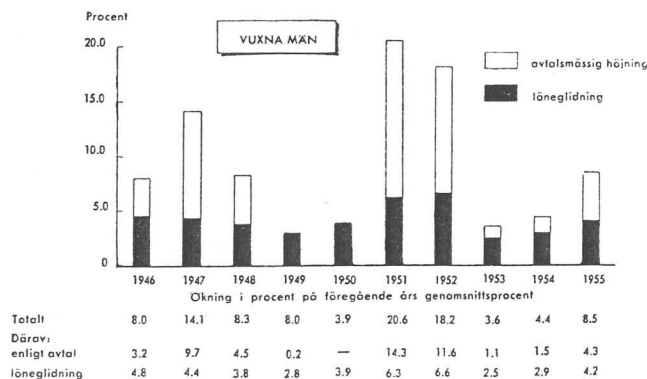
Det statistiska materialet är så pass bräckligt att gruppen inte anser sig kunna dra några bestämda slutsatser om olika komponenters relativa betydelse i löneglidningsprocessen. Den ofta framförda hypotesen att ökade insatser från arbetarnas sida skulle ha väsentlig betydelse för löneglidningen avvisas dock som osannolik.

Gruppen tar inte själv ställning till de »bakomliggande krafternas» inflytande på löneglidningen utan nöjer sig med att referera Hansen-Rehn. De senare har undersökt sambandet mellan bl.a. löneglidningen och arbetsmarknadsläget. Även Hansen-Rehn lider svårt av statistikens brister. Deras slutsatser är mycket försiktiga. Det förefaller emellertid som om löneglidningen skulle vara starkt påverkad av efterfrågan och tillgång på arbetskraft. Marknadsfaktorerna driver med andra ord här sitt spel.

SAF—LO-gruppen diskuterar inte frågan huruvida löneglidningen har »fördelaktiga eller skadliga verkningar». I rapportens inledning finns dock några formuleringar som anknyter till detta delikata problem. Gruppen konstaterar att det i samband med löneglidningen uppkommer förskjutningar i lönestrukturen som »inte avsetts». Vidare sägs det att löneglidningen tenderar att reducera avtalsförhandlingarnas betydelse, varigenom organisationernas inflytande kan minskas, och att löneglidningen hotar att försvåra utformningen av en »rationell lönepolitik».

Den som önskar ta ställning för eller mot löneglidningen möter således en mängd intrikata problem. Bl.a. uppkommer frågan vilken makt vi vill ge åt arbetsmarknadens parter och vilket spelrum vi vill upplåta åt de s.k. marknadsfaktorerna. Hur »fri» skall prisbildningen på arbetsmarknaden vara?

Årlig timförtjänstökning i den egentliga industrin 1945—55

Källa: »Löneglidning», Rapport från expertgrupp tillsatt av SAF och LO, Sthlm 1957.